

خدمات مراد سلیمیان

کسی که بی تو سر صحبت جهانش نیست
چگونه صبر و تحمل کند؟ توانش نیست
به سوز هجر تو سوگند، ای امید بشر
دل از فراق تو جسمی بود که جانش نیست
اسیر عشق تو این غم که جا برد که دلش
محیط غم بود و طاقت بیانش نیست
نه التفات به طویی کند، نه میل بهشت
که بی حضور تو حاجت به این و آنش نیست
کسی که روی تو را دید یک نظر چون خضر
چگونه آرزوی عمر جاودانش نیست
کسی که درک کند فیض با تو بودن را
به حق حق که عنایت به دیگرانش نیست

بهار زندگیم در خزان نشست، بیا

بهار نیست به باغی که باغبانش نیست

«محمدجواد غفورزاده»

«إِنْتَظَارُ الْفَرَجِ عِبَادَةٌ»^۱ انتظار فرج عبادت است.

- گاهی از آن به عنوان برترین عبادت یاد کرده‌اند؛ حضرت رسول خدا ﷺ فرمودند: «أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ إِنْتِظَارُ الْفَرَجِ»^۲ برترین بندگی، انتظار گشایش است.

- و گاهی از آن به عنوان برترین کارهای امت پیامبر خاتم ﷺ یاد کرده‌اند؛ پیامبر اکرم ﷺ فرمودند: «أَفْضَلُ أَعْمَالِ أُمَّتِي إِنْتِظَارُ الْفَرَجِ مِنْ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ»^۳ برترین کارهای امت من، انتظار گشایش از خداوند عزیز و جلیل است.

- و گاهی نیز به آثار وضعی انتظار اشاره کرده، خودِ انتظار فرج را نوعی فرج و گشایش معرفی نموده‌اند. در

شکی نیست که انتظار در فرهنگ گرانسنگ تشیع از جایگاه بسیار والایی برخوردار است و در مباحث مهدویت درخشندگی خاصی دارد. مجموعه روایاتی که سخن از انتظار گفته‌اند، به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند:

دسته نخست روایاتی است که به انتظار فرج و گشایش به صورت عام و کلی اشاره کرده است، که اگر چه مصداق کامل و تام آن فرج عمومی در سطح جهان با ظهور حضرت مهدی ﷺ نیز هست، ولی هر گشایشی را نیز شامل می‌گردد.

دسته دوم روایاتی است که در خصوص فرج قائم آل محمد ﷺ و ظهور آخرین مصلح جهانی و موعود است.

در روایات دسته اول با تعبیرهای متفاوتی مواجه می‌شویم:

- گاهی آن را عبادت دانسته‌اند؛ رسول گرامی اسلام ﷺ فرمودند:

۱. کشف الغممه، ج ۲، ص ۱۰۱؛ امالی طوسی، ص ۴۰۵.

۲. کمال الدین و تمام النعمه، شیخ صدوق، ج ۱، ص ۲۸۷.

۳. عیون اخبار الرضا ﷺ، شیخ صدوق، ج ۲، ص ۳۶.

این تعبیرات همگی حاکی از این است که انتظار فرج - چه به معنای عام و چه به معنای خاص آن - در فرهنگ مقدس اسلام چه جایگاهی دارد.

انتظار چیست؟

زندگی انسان با انتظار و امید به آینده عجین شده است؛ به گونه‌ای که بدون «انتظار» زندگی شور و نشاط لازم برای تداوم ندارد.

حیات کنونی ظرف پویایی، تلاش و حرکت به سوی فردا و فرداها است، و چنین پویایی و حرکتی، بدون عنصر «انتظار» ممکن نیست.

پدیده انتظار، انسان را به حرکت در جهت مناسب با آن برمی‌انگیزد و از هر حرکت و گرایش به جهت‌های نامتناسب یا ناسازگار و متضاد با انتظار باز می‌دارد.

انتظار آرمانها و هدفهای برتر، اندیشه و عمل آدمی را در راستای تحقق آن آرمانها و هدفها قرار می‌دهد

این باره امام سجاد علیه السلام فرمودند: «**إِنْتَظِرْ الْفَرَجَ مِنْ أَكْثَرِ الْفَرَجِ**؛^۱ انتظار گشایش داشتن، خود از بزرگ‌ترین گشایشها است.»

- و بالاخره رسول بزرگوار اسلام صلی الله علیه و آله آن را برترین جهاد امت اسلام دانسته، فرمودند: «**أَفْضَلُ جِهَادٍ أُمَّتِي إِنْتَظَارُ الْفَرَجِ**؛^۲ برترین جهاد امت من، انتظار گشایش است.»

در دسته دوم از روایات نیز با مضامین فراوانی مواجه می‌شویم که برخی از آنها از این قرارند:

- امام صادق علیه السلام فرمودند: «**عَلَيْكُمْ بِالتَّسْلِيمِ وَالتَّرَدِّ إِلَيْنَا وَإِنْتَظِرْ أَمْرِنَا وَآمِرِكُمْ وَفَرَجِنَا وَفَرَجِكُمْ**؛^۳ بر شما باد به تسلیم و رد [امور] به ما و انتظار امر ما و امر خودتان و فرج ما و فرج شما.»

- امام باقر علیه السلام نیز آنگاه که دین مورد رضایت خداوند را تعریف می‌کند، پس از شمردن اموری می‌فرماید: «**وَالتَّسْلِيمُ لِأَمْرِنَا وَالتَّوَضُّعُ وَالتَّوَاضُّعُ وَإِنْتَظِرْ قَائِمِنَا...**»^۴ و تسلیم امر ما بودن و ورع و تواضع و انتظار قائم ما... [از نشانه‌های دین داری مورد رضایت خداست.]

۱. الاحتجاج، طبرسی، ج ۲، ص ۳۱۷.

۲. تحف العقول، حرانی، ص ۳۷.

۳. رجال کشی، ص ۱۳۸.

۴. کافی، ج ۲، ص ۲۳، ح ۱۳.

مهدی علیه السلام به دست می‌آید، اینکه انتظار فرج تنها طریقی برای رسیدن به هدف نیست؛ بلکه خود نیز موضوعیت دارد. بدان معنا که اگر کسی در انتظار راستین به سر برد، تفاوتی ندارد که به مورد انتظار خویش دست یابد یا دست نیابد. بد نیست در اینجا به پاره‌ای از این روایات اشاره‌ای داشته باشیم:

۱. شخصی از امام صادق علیه السلام پرسید: درباره کسی که دارای ولایت پیشوایان است و انتظار ظهور حکومت حق را می‌کشد و در این حال از دنیا می‌رود، چه می‌فرمایید؟

امام علیه السلام در پاسخ فرمودند: «هُوَ بِمَنْزِلَةِ مَنْ كَانَ مَعَ الْقَائِمِ فِي قُنُطَاطِهِ - ثُمَّ سَكَتَ هَنِيئَةً - ثُمَّ قَالَ: هُوَ كَمَنْ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ^۲؛ او همانند کسی است که با حضرت قائم علیه السلام در خیمه او باشد - سپس کمی سکوت کرد - و فرمود: او مانند کسی است که با پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله بوده است.» این مضمون در روایات فراوانی با تعبیرات مختلف نقل شده است.

و انسان را وامی‌دارد تا راهها و شیوه‌هایی را برگزیند تا به خواسته‌ها و هدفهایش نزدیک شود و موانع راه را کنار زند. از اینجاست که انسان به آماده‌سازی خود و محیط خود می‌پردازد و زمینه آرمانها و هدفهای خویش را فراهم می‌آورد.

صبر و انتظار

یکی از اموری که همواره همراه انتظار فرج از آن یاد شده صبر است.

امام رضا علیه السلام فرمود: «مَا أَحْسَنَ الصَّبْرَ وَانْتِظَارَ الْفَرَجِ؛^۱ چه نیکوست شکیبایی و انتظار فرج.»

آری انتظار بدون عنصر شکیبایی و صبر در برابر مشکلات، پوسته‌ای بدون مغز و قالبی بی‌محتوا است.

کسی که منتظر تحقق یافتن هدف آرمانی خویش است، باید تا شکل گرفتن آرمان، پایداری و شکیبایی کند و تاب و توان از دست ندهد، و هر ناملامی را در آن راه بسا بردباری بپذیرد.

انتظار ظهور

نکته بسیار جالبی که از روایات مربوط به انتظار ظهور حضرت

۱. کمال الدین و تمام النعمه، ج ۲، ص ۶۴۵.

۲. المحاسن، ج ۱، ص ۱۷۳.

انتظار سازنده یا ویرانگر؟

براساس روایات، انتظار فرج و چشم داشتن به ظهور، باید با مواظبت بر وظایف شرعی و فضایل اخلاقی توأم باشد و آمادگی برای درک محضر حضرت مهدی علیه السلام در مفهوم انتظار نهفته است.

و اینجاست که بحث انتظار مورد اختلاف قرار می‌گیرد و برداشتهای متفاوتی از مسئله انتظار صورت گرفته است که عمدتاً به دو نوع تلقی از انتظار باز می‌گردد:

۱. انتظار سازنده

انتظار سازنده، تحرک بخش و تعهدآور، همان انتظار راستینی است که در روایات از آن به عنوان «با فضیلت‌ترین عبادت» یاد شده است. از آیات و روایات استفاده می‌شود که ظهور حضرت مهدی علیه السلام حلقه‌ای

۲. حضرت امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «او همانند شمشیر زنی در راه خداست»؛ «بِمَنْزِلَةِ الصَّارِبِ بِسَيْفِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»^۱

۳. همچنین آن حضرت فرمودند: «او همانند کسی است که در خدمت او [قائم علیه السلام] با شمشیر بر سر دشمنان بکوبد»؛ «كَمْ مِنْ قَارِعٍ مَعَهُ بِسَيْفِهِ»^۲

۴. و نیز در مورد چنین انسانی فرمودند: «همانند کسی است که در لشکرگاه او (امام زمان علیه السلام) باشد؛ بلکه به منزله کسی است که زیر پرچم قائم بوده باشد»؛ «بِمَنْزِلَةِ مَنْ كَانَ قَاعِدًا فِي عَسْكَرِهِ لِأَبْلِ بِمَنْزِلَةِ مَنْ قَعَدَ تَحْتَ لِيَؤَاءِ الْقَائِمِ»^۳

۵. و در روایتی از امام حسین علیه السلام نقل شده که چنین فردی همانند کسی است که پیش روی پیامبر صلی الله علیه و آله با شمشیر جهاد کند، «بِمَنْزِلَةِ الْمُجَاهِدِ بِالسَّيْفِ بَيْنَ يَدَي رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله»^۴

۶. و در روایتی دیگر از حضرت صادق علیه السلام همانند کسی دانسته شده که همراه با پیامبر صلی الله علیه و آله جنگ کرده و به شهادت رسیده است. «بِمَنْزِلَةِ مَنْ اسْتُشْهِدَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ»^۵ و^۶

۱. کافی، کلینی، ج ۸، ص ۱۴۶، ح ۱۲۲.

۲. المحاسن، ج ۱، ص ۱۷۴.

۳. کافی، ج ۱، ص ۳۷۱، ح ۲.

۴. کمال الدین و تمام النعمه، ج ۱، ص ۳۱۷، ح ۳.

۵. الغیبه، نعمانی، ص ۳۲۹، کافی، ج ۱، ص ۳۷۱.

۶. قیام و انقلاب مهدی علیه السلام، مرتضی مطهری، ص ۵۶.

انتظار یک «مصلح جهانی» به معنای آماده باش کامل فکری، اخلاقی، مادی و معنوی برای اصلاح همه جهان است.

است از حلقه‌های مبارزه اهل حق و باطل که به پیروزی اهل حق منتهی می‌شود. سهمیم بودن یک فرد در این سعادت، موقوف به این است که آن فرد، عملاً در گروه اهل حق باشد.

شهید مطهری می‌نویسد: «در روایات اسلامی، سخن از گروهی زبده است که به محض ظهور امام علیه السلام به آن حضرت می‌پیوندند. بدیهی است که این گروه ناگهان خلق نمی‌شوند و به قول معروف از پای بوته هیزم سبز نمی‌شوند؛ بلکه معلوم می‌شود در عین اشاعه و رواج ظلم و فساد، زمینه‌هایی عالی وجود دارد که چنین گروه زبده را پرورش می‌دهد. این خود می‌رساند که نه تنها حق و حقیقت به صفر نرسیده است؛ بلکه فرضاً اهل حق از نظر

کمیت قابل توجه نباشد، از نظر کیفیت ارزنده‌ترین اهل ایمان‌اند و در ردیف یاران سید الشهداء.^۱

۲. انتظار ویرانگر

انتظار ویرانگر، فلج‌کننده و باز دارنده - که در واقع نوعی «اباحی‌گری» است - همواره مورد مذمت و سرزنش قرار گرفته است.

این نوع انتظار، حاصل برداشتِ قشری مردم از مهدویت و قیام و انقلاب مهدی موعود علیه السلام است که صرفاً ماهیت آن را انفجار می‌دانند و معتقدند که این انقلاب فقط و فقط از گسترش و اشاعه و رواج ظلم، تبعیض، اختناق، حق‌کشی و تباهی ناشی می‌شود.

به نظر آنان، این انقلاب نوعی سامان یافتن است که معلول پریشان شدن است. آنگاه که حق و حقیقت طرفداری نداشته باشد، باطل یکه تاز میدان گردد، جز نیروی باطل نیرویی حکومت نکند و فرد صالحی در جهان یافت نشود، این انفجار رخ می‌دهد و

۱. همان، ص ۵۴.

دست غیب برای نجات حقیقت - نه اهل حقیقت؛ زیرا حقیقت طرفداری ندارد - از آستین بیرون می آید. بنابراین هر اصلاحی محکوم است؛ زیرا هر اصلاح یک نقطه روشن است و تا در صحنه اجتماع، نقطه روشنی هست، دست غیب ظاهر نمی شود.

برعکس هر گناه، فساد، ظلم، تبعیض، حق کشی و هر پلیدی به حکم اینکه مقدمه صلاح کلی است و انفجار را قریب الوقوع می کند، روا است؛ زیرا هدف و سیله های نامشروع را مشروع می کند. پس بهترین کمک به تسریع در ظهور و بهترین شکل انتظار، ترویج و اشاعه فساد است.

این نوع برداشت از ظهور و قیام مهدی موعود علیه السلام و این نوع انتظار فرج - که منجر به نوعی تعطیلی در حدود و مقررات اسلامی می شود و باید نوعی «اباحی گری» شمرده شود - به هیچ وجه با موازین اسلامی و قرآنی وفق نمی دهد.

چراکه افساد در هیچ شرایطی و با هیچ یک از آیات قرآن مطابقت ندارد و همواره مسلمانان به اجرای احکام

الهی امر و توصیه شده اند.

بنابراین نکته مهم و اساسی این است که منتظر واقعی برای چنان برنامه مهمی، هرگز نمی تواند نقش تماشاچی را داشته باشد؛ بلکه باید از هم اکنون در صف انقلابیون قرار گیرد؛ چرا که ایمان به نتایج و عاقبت این تحول بزرگ، هرگز به او اجازه نمی دهد که در صف مخالفان باشد. قرار گرفتن در صف موافقان نیز محتاج به داشتن «اعمال پاک» و «روحی پاکتر» و برخورداری از «شهامت» و «آگاهی» کافی است.

سپاهی که در انتظار جهاد آزادی بخش به سر می برد، حتماً به حالت آماده باش کامل در می آید. سلاحی را که برای چنین میدان نبردی شایسته و بایسته است، به دست می آورد و سنگرهای لازم را می سازد و آمادگی رزمی افراد خود را بالا می برد و روحیه افراد خود را تقویت می کند و شعله عشق و شوق برای چنین مبارزه ای را در دل فرد فرد سر بازانش زنده نگه می دارد. ارتشی که دارای چنین آمادگی ای نیست، هرگز در انتظار به سر نمی برد و اگر مدعی انتظار باشد، دروغ می گوید.

حیات کنونی ظرف پویایی،
تلاش و حرکت به سوی
فردا و فرداها است، و
چنین پویایی و حرکتی،
بدون عنصر «انتظار»
ممکن نیست.

عظمت همان برنامه انقلاب جهانی
باشد که انتظار آن را دارند.^۱
سخن را با دل گو به های محبوب
قلبهایمان در عصر غیبت، و نایب آن
یار سفر کرده به انجام می بریم که:
دل را ز بی خودی سر از خود رمیدن است
جان را هوای از قفس تن پریدن است
از بیم مرگ نیست که سر داده ام فغان
بانگ جرس زشوقی به منزل رسیدن است
شمام سیه تر است ز گیسوی سرکشت
خورشید من بر آبی که وقت دمیدن است
«حضرت آیت الله العظمی خامنه ای»

انتظار یک «مصلح جهانی» به معنای
آماده باش کامل فکری، اخلاقی، مادی و
معنوی برای اصلاح همه جهان است.
اصلاح تمام روی زمین و پایان
دادن به همه مظالم و نابسامانیها،
شوخی نیست و نمی تواند کار ساده ای
باشد. آماده باش برای چنین هدف
بزرگی، باید متناسب با آن باشد؛ یعنی
باید به وسعت و عمق آن باشد!

برای تحقق بخشیدن به چنین
انقلابی، مردانی بسیار بزرگ، مصمم،
نیرومند، شکست ناپذیر، فوق العاده
پاک، بلند نظر، کاملاً آماده و دارای
بینش عمیق لازم است.
افزون بر آن منتظران راستین
وظیفه دارند مراقب حال یکدیگر نیز
باشند و علاوه بر اصلاح خویش، در
اصلاح دیگران نیز بکوشند، زیرا
برنامه عظیم و سنگینی که انتظارش را
می کشند، یک برنامه فردی نیست.
برنامه ای است که تمام عناصر انقلاب،
باید در آن شرکت جویند؛ باید کار به
صورت دسته جمعی و همگانی باشد،
کوششها و تلاشها هماهنگ گردد و
عمق و وسعت این هماهنگی، باید به

۱. ر.ک: تفسیر نمونه، ج ۷، صص ۳۸۷-۳۸۴.